

Юридичний факультет
Київського національного університету імені
Тараса Шевченка

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

(Матвєєвські цивілістичні читання)

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 18 жовтня 2019 року)

Київ 2019

Редакційна колегія

Р. А. Майданик (відп. ред.), Е. М. Грамацький, В. В. Цюра

Відповідальний редактор

професор Р. А. Майданик.

Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвєєвські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2019 р. / Р. А. Майданик, Цюра та ін.; відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. – 352 с.

Редакційна колегія не здійснює наукового редагування поданих матеріалів. Текст друкується відповідно до поданого автором рукопису без змін та доповнень із збереженням стилю та орфографії автора. Редакційна колегія не відповідає за можливі порушення автором прав інтелектуальної власності.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	7
Бажанов В. О., Бажанова В. О. Цивільно-правова відповідальність за поширення недостовірної інформації	9
Васильєва В. А. Дуалізм інституту юридичної відповідальності	11
Великанова М. М. Ризик та цивільно-правова відповідальність з позицій економічного аналізу права.....	17
Виговський О. І. Особливості цивільно-правової відповідальності за розкриття недостовірної інформації на фондовому ринку.....	21
Галантич М. К. Модернізація цивільно-правової відповідальності у житловій сфері	25
Гейнц Р. М. Застосування заходів цивільно-правової відповідальності за договором про надання туристичних послуг	29
Грамацький Е. М. До питання системи принципів міжнародного приватного права	33
Гриняк А. Б. Правові наслідки відмови батьків-замовників від дитини за договором сурогатного материнства	37
Дзера І. О. Критичний погляд на зміни до ст. 16 Цивільноо кодексу України.....	40
Діковська І. А. Колізійне регулювання відповідальності за недобросовісну поведінку під час переговорів: сучасний стан та перспективи	46
Довгерт А. С. Цивільно-правова відповідальність у ЦК України: шляхи оновлення	51
Дякович М. М. Цивільно-правова відповідальність за невиконання грошових зобов'язань	56
Жорнокуй Ю. М. Особливості відповідальності сторін за акціонерним договором: зобов'язальна чи корпоративна природа	61
Заїка Ю. О. Відповідальність у спадковому праві	64
Ільченко Г. О., Ільченко А. В. Сучасні тенденції настання цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.....	68
Калакура В. Я. Міжнародно-правова уніфікація правового реглювання батьківської відповідальності	74
Карнаух Б. П. Непевний причинний зв'язок: нови виклик для деліктного права	78
Клапятий Д. Й. Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності компанії з управління активами інституту спільного інвестування	81
Коссак В. М. Цивільно-правова відповідальність органів держави в умовах становлення ринкових відносин	86
Кот О. О. Співвідношення захисту прав та цивільно-правової відповідальності	89

Кохановська О. В. Цивільно-правова відповідальність суб'єктів інформаційних відносин за умов подальшого розвитку автономних роботів і штучного інтелекту	94
Кочин В. В. Загальні положення механізму цивільно-правової відповідальності учасників відносин у невідприємницьких товариствах та установах	99
Кравчук Д. В. Справедлива сатисфакція як форма цивільно-правової відповідальності	103
Красицька Л. В. Модернізація відповідальності за порушення сімейних прав та інтересів	107
Кузнєцова Н. С. Інститут цивільно-правової відповідальності у контексті рекодифікації цивільного права України.....	112
Кухарев О. Є. Форми цивільно-правової відповідальності у сфері спадкового права	115
Крат В. І. Окремі ремарки щодо модернізації цивільно-правової відповідальності	120
Лісова В. Ю. Підстави припинення поруки в кредитних правовідносинах	124
Лукасевич-Крутник І. С. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань з надання транспортних послуг.....	129
Майданик Р. А. Модернізація цивільно-правової відповідальності в Україні: тенденції і напрями	134
Майданик Н. І. Впровадження переддоговірної відповідальності в ЦК України: поняття, підстави, правова природа.....	141
Майданик Л. Р. Правомірне використання творів без дозволу правоволодільця як умова звільнення від відповідальності за порушення майнових авторських права	151
Макода В. Є. Актуальні проблеми спортивного права в Україні та основні напрямки його розвитку.....	155
Мироненко І. В. Зловживання майновим правом: зміст та особливості відповідальності	161
Міловська Н. В. Особливості цивільно-правової відповідальності сторін у договірних зобов'язаннях зі страхування	166
Москаленко К. В. Відшкодування моральної шкоди, заподіяної порушенням умов договору сурогатного материнства, заподіяної порушенням умов договору сурогатного материнства	172
Наставний І. В. Міжнародно-правовий досвід регулювання цивільно-правової відповідальності та відносин у сфері професійного спорту	177
Недошовенко А. О. Наявність у підрядника ліцензії як передумова укладання договору будівельного підряду	182
Некіт К. Г. Щодо можливості самостійної майнової відповідальності роботів (штучного інтелекту)	189
Отрадна О. О. П'ять кроків до модернізації деліктних зобов'язань в Україні	194
Панова Л. В. Договір банківського рахунку як публічний договір	198

Первомайський О. О. цивільно-правова відповідальність держави: аргументи «за» та «проти»	203
Петров Є. В. Щодо належного способу захисту права власності на майно, яке вибуло із законного володіння.....	206
Пленюк М. Д. Переддоговірна відповідальність в умовах модернізації цивільного законодавства.....	210
Плиська Ю. В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння моральної шкоди: проблеми та перспективи розвитку.....	214
Примак В. Д. Підстави та межі цивільно-правової відповідальності держави за шкоду, завдану воєнними діями і терористичними актами.....	219
Притика Ю. Д. Загальні тенденції модернізації цивільно-правової відповідальності у країнах Європи.....	224
Радченко Л. І. Захист прав людини у сфері сімейних відносин: практика ЄСПЛ.....	228
Ромашенко І. О. Припинення цивільного правовідношення як спосіб захисту цивільних прав та цивільно-правова відповідальність	235
Рубан О. О. Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності у сфері надання послуг	239
Рябоконт Є. О. Деякі аспекти наступництва у правах (обов'язках) щодо відшкодування моральної шкоди	242
Рябенко Ю. Ю. Багатоаспектний підхід як основа розвитку цивільної процесуальної відповідальності інших учасників судового процесу.....	250
Рябчинська А. О. Приватно-правова відповідальність довірчого власника в англо-американському праві.....	253
Самойленко Г. В. Цивільно-правова відповідальність перевізника за договором перевезення пасажирів	257
Сіщук Л. В. Заходи цивільно-правової відповідальності за порушення умов корпоративного договору.....	262
Сліпченко С. О. Межі застосування поняття «цивільно-правова відповідальність».....	267
Слома В. М. Відповідальність у зобов'язаннях з множинністю осіб: окремі цивільно-правові аспекти.....	272
Спасибо-Фатєєва І. В. Щодо вдосконалення правового регулювання відповідальності учасників корпоративних правовідносин	275
Ткалич М. О., Толмачевська Ю. О. До питання застосування цивільно-правової відповідальності в спорті	280
Федорченко Н. В., Камінська Н. С. Договірна відповідальність за порушення умов договору про надання послуг.....	283
Філатова Н. Ю. Відповідальність операторів онлайн платформ: сучасні проблеми і перспективи їх вирішення.....	288
Філонова Ю. М. Специфіка самозахисту володіння: вітчизняний і міжнародний досвід	293
Халабуденко О. А. Конструкції деліктної відповідальності за економічну шкоду	298

Харченко Г. Г. Проблеми цивільно-правової відповідальності держави за свої помилки.....	304
Хоменко М. М. Модернізація цивільно-правової відповідальності та рекодифікація цивільного законодавства України.....	308
Цемко С. О. Захист прав дітей за законодавством королівства Іспанії: історія та сьогодення.....	314
Цюра В. В. Деякі питання регламентації законного представництва в контексті реформування цивільного законодавства.....	318
Чалий Ю. І. Відповідальність за вину як прояв справедливості.....	322
Черкасов Д. О. Четверта промислова революція: нові виклики перед відповідальністю за шкоду, завдану внаслідок дефекту продукції.....	325
Шимон С. І. Презумпція вини у відповідальності за договорами, що укладені з порушенням простої письмової форми.....	329
Шишка О. Р. До постановки проблеми про відповідальність держави Україна за неправомірне втручання Верховним Судом у права людини.....	333
Шишка Р. Б. Концепт відповідальності в цивільному праві.....	342
Якубівський І. Є. Цивільно-правова відповідальність за порушення майнових прав інтелектуальної власності: окремі проблеми.....	345

Сіщук Ліліана Василівна,
кандидат юридичних наук,
завідувач Лабораторії проблем
корпоративного права НДІ приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г.
Бурчака НАПрН України

ЗАХОДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ УМОВ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Оскільки корпоративні права реалізуються учасниками підприємницьких товариств у внутрішніх відносинах компанії через їх вплив на корпоративне управління, а способи здійснення корпоративних прав визначаються не тільки законом, але й внутрішніми локальними актами та корпоративними договорами, то доцільно розглянути можливість визначення заходів цивільно-правової відповідальності у корпоративних договорах, що укладаються між учасниками підприємницького товариства для створення сприятливих умов щодо здійснення своїх корпоративних прав та/або забезпечення ефективного та прозорого управління в товаристві, забезпечення корпоративного контролю, врегулювання корпоративних конфліктів тощо.

У чинному ЦК України відсутнє поняття «корпоративний договір» як родове правове явище, що могло б бути застосовуваним для всіх підприємницьких юридичних осіб і законодавчо закріпленим на кодифікованому рівні. Водночас, розкриваючи зміст таких договорів, в практичній сфері завжди йде мова про договори між акціонерами та про договори між учасниками товариств, предметом яких є корпоративні права та способи їх здійснення в компанії. Правове регулювання щодо корпоративних договорів можна віднайти у Законі України «Про акціонерні товариства», відповідно до якого за договором між акціонерами його сторони зобов'язуються реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав (ч. 1 ст. 26-1); а також у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», у ст. 7 якого вказується, що договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі.

У зв'язку з цим, як правильно зазначає Н. В. Щербакова, практичним залишається питання відповідальності за порушення змісту (умов) корпоративного договору [6, с. 127]. Адже предмет корпоративного договору – є комплексним, в якому необхідно врахувати всі складові: відповідні права та повноваження учасників; правові рамки обмеження прав та обов'язків; правила поведінки, за якими відбувається здійснення та реалізація таких прав та повноважень [6, с. 130]. Зокрема Ю. М. Жорнокуй зауважує, що особливе місце у разі укладення корпоративного договору займає так звана «тупикова ситуація». У загальних рисах її можна охарактеризувати як неможливість

досягнення акціонерами згоди за ключовими моментами діяльності АТ [1, с. 84].

У п. 10.5 зразкового Кодексу корпоративного управління для приватних і сімейних компаній в Україні зазначено, що у разі виникнення корпоративного конфлікту між акціонерами, кожний з яких володіє значним пакетом акцій (більш як 25 %) щодо ключових питань діяльності Компанії (формування органів управління, використання прибутку, визначення стратегії розвитку Компанії тощо) виникає суттєва загроза як для нормального здійснення операційної діяльності Компанії, так і для її репутації. Слід розуміти, що чи не єдиним шляхом вирішення такого конфлікту є продаж однією з сторін належних їй акцій за справедливою ціною. З метою практичної реалізації такого механізму Компанія та її акціонери, що володіють значними пакетами акцій, повинні заздалегідь визначити та зафіксувати у внутрішніх нормативних документах та/або акціонерних угодах визначення, так званої «тупикової» ситуації та порядок дій у разі її виникнення [2, с. 38]. У зазначеному Кодексі також окреслено можливі варіанти вирішення корпоративного конфлікту, а саме в п. 10.7. вказано, що у разі виникнення «тупикової ситуації» сторони конфлікту можуть бути зобов'язані: протягом певного строку провести переговори за обов'язкової особистої участі кінцевих бенефіціарів щодо можливості розподілу активів та зобов'язань Компанії таким чином, щоб не завадити її бізнесу та не порушити інтересів інших акціонерів; у разі, якщо переговори не призведуть до вирішення конфлікту, будь-який з акціонерів, що володіє більш, як 25 % акцій Компанії, може запропонувати будь-якому іншому акціонерові, що володіє більш, як 25 % акцій Компанії, придбати в нього належний йому пакет акцій Компанії. Акціонер, що отримав таку пропозицію, повинен у певний строк, укласти угоду про придбання та у повному обсязі виконати її умови, або продати акціонерові, що звернувся з пропозицією, весь власний пакет акцій Компанії на умовах пропозиції (укласти угоду та у повному обсязі виконати її умови) [2, с.39].

Якщо звернутися до норм законів, у яких містяться положення про корпоративні договори, то прямих вказівок щодо можливості застосування таких спеціальних заходів цивільно-правової відповідальності, спрямованих на майнове позбавлення порушника корпоративних прав, не передбачено. Більше того, тільки у ч. 6 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» визначено, що договором між акціонерами можуть передбачатися способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з такого договору, та заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань. Крім того, у п. 7 цієї ж статті Закону вказано право сторін договору між акціонерами вимагати відшкодування завданих збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами). У Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» такі положення взагалі відсутні. Тому положення про визначення обов'язку продати акції (частки) чи викупити акції (частки) може міститися в локальних документах товариства та/або

корпоративному договорі, оскільки це не суперечить ЦК України та відповідає положенням ч. 7 ст. 26-1 Закону України «Про акціонери товариства» про застосування інших заходів відповідальності у зв'язку з порушенням умов договору.

Прикладом практичного застосування таких спеціальних заходів відповідальності можна навести акціонерну угоду від 21.02.2006 р., що була укладена між ПАТ «Авіакомпанія «Міжнародні Авіалінії України» та Swissport International Ltd, згідно до п. 10.1.1 якої встановлено, що дія не обмежена за терміном та угода залишається чинною до моменту ліквідації товариства, та згідно п. 9.2.1. – у разі, якщо невиконання за визначеними підпунктами угоди не усунуто протягом 30 днів, відведених на усунення невиконання сумлінний учасник матиме можливість, але не зобов'язаний, купити всю частку власності не виконуючого учасника за ціною, яка дорівнює справедливій ринковій ціні. У справі № 5011-62/8101-2012 за позовом ПАТ «Авіакомпанія «Міжнародні Авіалінії України» до Swissport International Ltd. та ТОВ «Свіспорт Україна» (в подальшому «ІНТЕРАВІА») про визнання договору частково недійсним позовні вимоги ПАТ «Авіакомпанія «Міжнародні Авіалінії України» задовольнити частково та укласти договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі між Swissport International Ltd. та ПАТ «Авіакомпанія «Міжнародні Авіалінії України» на визначених у судовому рішенні умовах [3].

Втім для українського цивільного законодавства, коли йде мова про заходи цивільно-правової відповідальності, як вже вище зазначалося, більш притаманними є заходи, що стосуються грошових виплат, як то відшкодування збитків, сплата неустойки, виплата грошової компенсації. У контексті застосування зазначених заходів цивільно-правової відповідальності у разі порушення суб'єктивного корпоративного права більшість вчених висловлюють позицію, що їх складно застосувати у практиці. Зокрема І. В. Спасибо-Фатеева зазначає, що збитки проблематично довести через визначення витрат і насамперед не отриманих доходів, тим паче, якщо ця угода стосується не майна, а організаційних прав акціонера, а неустойка – дуже сумнівно, оскільки навряд чи взагалі в таких угодах може передбачатися, бо вони по суті не носять майнового характеру [5, с. 181].

У юридичній літературі вказується, що саме компенсація як спосіб забезпечення виконання корпоративного договору вбачається більш переважним. Н. В. Щербакова зазначає, що наявність в корпоративному договорі умови про компенсацію в твердій сумі, як способу забезпечення його виконання, не дозволить суду знизити розмір договірної неустойки згідно ч. 3 ст. 551 ЦК України, а також не потребує доведення розміру спричинених збитків [6, с. 128]. В цілому погоджуючись із вказаною думкою, варто зауважити, що узагальнити кількість укладених корпоративних договорів у практичній сфері та визначити доцільність застосування тих чи інших заходів цивільно-правової відповідальності за такими договорами можливо тільки за результати розгляду таких справ у судах. Втім наявність значної кількості таких корпоративних спорів навряд чи можливо вказати. Водночас поодинокі приклади з судової практики можна назвати.

Зокрема, згідно Постанови Вишого господарського суду України від 03 червня 2015 року у справі № 922/5191/14 про визнання недійсними пунктів договору судами першої та апеляційної інстанції встановлено, що 23 вересня 2013 року між ОСОБА_6 (Сторона 1) і ОСОБА_7 (Сторона 2), а також ТОВ «Завод покрівельних матеріалів «Акваізол» (Сторона 3) та ТОВ «Едельвейс» (Сторона 4) було укладено попередній договір, відповідно до умов якого ОСОБА_7 зобов'язується в строк не пізніше 27 грудня 2013 року укласти з ОСОБА_6 основний договір купівлі - продажу корпоративних прав (частки у статутному капіталі) ТОВ «Едельвейс» на умовах, встановлених попереднім договором. Зі змісту п.1.1 попереднього договору вбачається, що предметом основного договору купівлі - продажу корпоративних прав (частки у статутному капіталі) мали бути корпоративні права у розмірі 50% статутного капіталу та інші корпоративні права ТОВ «Едельвейс». Зазначена частка у статутному капіталі належить ОСОБА_6 на підставі статуту ТОВ «Едельвейс» (нова редакція). Відповідно до п. 4. 2 попереднього договору від 23 вересня 2013 року у разі, якщо основний Договір купівлі - продажу корпоративних прав (частки у статутному капіталі) у розмірі 50% статутного капіталу ТОВ «Едельвейс» не буде укладено у термін до 27 грудня 2013 року, у зв'язку з будь-якими діями Сторін, направленими на ухилення від укладення та нотаріального посвідчення основного договору купівлі-продажу корпоративних прав (частки у статутному капіталі) та/або договорів поруки, застави та іпотеки на викладених у цьому попередньому договорі умовах, то Сторона, яка ухиляється, зобов'язана сплатити іншій стороні штраф у розмірі 10% від суми грошового забезпечення, зазначеного у п.1.2 розділу I цього договору, в строк не пізніше 15 січня 2014 року [4].

Хоча у зазначеній справі йде мова про попередній договір, визначений ст. 635 ЦК України, адже на момент укладення договору на законодавчому рівні не передбачалася можливість укладення корпоративного договору між учасниками ТОВ, тим не менш попередній договір містив ознаки корпоративного договору. До порівняння, відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

У той же час наведений приклад із судової практики є свідченням того, що такий захід цивільно-правової відповідальності як сплата неустойки може мати місце у практичному застосуванні, якщо предметом корпоративного договору є корпоративні права, що мають бути куплені та/або продані на умовах, визначених учасниками товариства – сторонами корпоративного договору у разі недотримання цих умов чи порядку їх визначення такими суб'єктами, адже у даному випадку акцент ставиться на майнову складову корпоративних прав.

Таким чином, поряд із такими загальними заходами цивільно-правової відповідальності, які можуть застосовуватися до учасників підприємницького товариства за порушення умов корпоративного договору, як то відшкодування

збитків, виплата неустойки чи виплата грошової компенсації, варто виділити й спеціальні заходи, а саме купівля-продаж продаж акцій / часток у статутному капіталі, умови застосування яких слід прямо закріплювати у статуті товариства та/або корпоративному договорі. Щодо загальних заходів цивільно-правової відповідальності, то такі санкції як сплата неустойки чи відшкодування збитків доцільно застосовувати, якщо корпоративним договором визначається порядок управління майновими корпоративними правами, виплата грошової компенсації – при управлінні немайновими (організаційними) правами.

Література

1. Жорнокуй Ю. М. Окремі питання застосування категорії «акціонерний договір». Корпоративні правочини: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27-28 вересня 2013 року. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 82 – 87.
2. Окунев О. Корпоративне управління в приватних та сімейних компаніях: Посібник. 2012. 182 с.
3. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 25. 09. 2014 р. Справа № 5011-62/8101-2012.
4. Постанова Вищого господарського суду України від 03 червня 2015 року у справа № 922/5191/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44724062>
5. Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин: вибр. наук. пр. Х. : Золоті сторінки, 2012. 696 с.
6. Щербакова Н. В. Питання змісту корпоративного договору. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 8. Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. С. 123–132.